

درس فارغ فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

تاریخ: ۲۸ آذر ۱۴۰۱

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو - نظر مرحوم امام (ره)

مصادف با: ۲۴ جمادی الاول ۱۴۴۴

جلسه: ۴۴

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

عرض شد که مرحوم امام خمینی (ره) فرموده است که در اینجا دو بحث است، بحث اول این است که آیا غسل بما هو غسل، ماهیةً به وضو احتیاج دارد تا غسل کامل شود یا به وضو نیاز ندارد؟ و بحث دوم، این است که غسل برای تکمیل ماهیت، نیاز به وضو ندارد، اما اگر شخص بخواهد با این غسل نماز بخواند، این غسل کفایت نمی‌کند و باید وضو بگیرد و شاید منظور روایاتی که بر اجزاء غسل از وضو دلالت دارند، این باشد که غسل برای رفع حدث اکبر نیازی به ضمیمه وضو ندارد، یعنی برای تحقق غسل نیازی به ضمیمه وضو به آن نیست ولی لزوم وضو در کنار غسل به خاطر نماز است، یعنی تحقق غسل به وضو نیاز ندارد، لکن با این غسل نمی‌توان نماز خواند، بلکه باید در کنار غسل، وضو نیز گرفته شود.

مرحوم امام (ره) نخست به روایت موثقه عمار ساباطی اشاره کرده است و فرموده است که این روایت بر بی‌نیازی ماهیت غسل از وضو دلالت دارد و کفایت غسل از وضوی نماز از این روایت فهمیده نمی‌شود؛

عَنْ عَمَّارِ السَّابَّاطِيِّ؛ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ جَنَابَتِهِ أَوْ يَوْمِ جُمُعَةٍ أَوْ يَوْمِ عِيدٍ هَلْ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ قَبْلَ ذَلِكَ أَوْ بَعْدَهُ؟ فَقَالَ: «لَا لَيْسَ عَلَيْهِ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ، قَدْ أَجْزَأَهُ الْغُسْلُ وَالْمَرْأَةُ مِثْلُ ذَلِكَ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنْ حَيْضٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ فَلَيْسَ عَلَيْهَا الْوُضُوءُ لَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ قَدْ أَجْزَأَهَا الْغُسْلُ»^۱.

در روایت مذکور، از امام صادق (ع) درباره مردی که غسل جنابت یا غسل جمعه یا غسل عید را انجام داده است، سؤال شده است که آیا قبل از غسل یا بعد از غسل، بر آن شخص وضو نیز واجب است؟ آن حضرت (ع) در پاسخ فرموده است که قبل و بعد از غسل، وضو بر شخص لازم نیست و غسلی که انجام می‌دهد کفایت می‌کند و بر زنی که غسل حیض یا غیر آن را انجام داده است نیز وضو واجب نیست و غسلی که انجام می‌دهد از وضو کفایت می‌کند.

سابقاً به این روایت به عنوان دلیل بر اجزاء همه اغسال [اعم از غسل جنابت و غیر جنابت] از وضو اشاره شد و گفته شد که این روایت به وضوح بر کفایت مطلق غسل از وضو دلالت می‌کند؛ چه غسلی که شخص انجام می‌دهد، غسل جنابت باشد و چه غسل غیر جنابت باشد.

مرحوم امام (ره) فرموده است که روایت مذکور، از نظر دلالت ناظر به این مطلب است که هر غسلی؛ اعم از غسل جنابت و غیر جنابت، مشروط به وضوی قبل یا بعد از غسل نیست پس، این روایت می‌خواهد بگوید که غسل، ماهیةً برای رفع حدث اکبر نیاز به ضمیمه وضو ندارد، اما این روایت در مقام بیان این نکته که غسل از وضو برای نماز نیز کفایت می‌کند، نمی‌باشد پس این روایت

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۳.

می‌خواهد بگوید که غسل، ماهیةً کامل است و نیازی به وضو ندارد، ولی اگر شخص بخواهد نماز بخواند، غسلی که انجام داده است کافی نیست و باید وضو نیز بگیرد. بنابراین، عدم اجزاء سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] از وضو، به این معناست که شخص باید برای نماز، وضو بگیرد و الا ماهیت غسلی که انجام داده است تمام است و نیاز به غسل ندارد.

پس دو بحث مطرح است؛ اول، اینکه ماهیت غسل به وضو نیاز ندارد چون ماهیت غسل با شستن سر و گردن، شستن سمت راست و شستن سمت چپ بدن محقق می‌شود و وضو نیاز ندارد. دوم، اینکه با غسل [غیر از غسل جنابت] به تنهایی نمی‌توان نماز خواند و باید وضو را نیز به آن ضمیمه کرد. پس مجزی بودن غسل از وضو که در روایات به آن اشاره شده است، مربوط به این است که تحقق ماهیت غسل، از وضو بی‌نیاز است ولی با چنین غسلی به تنهایی، نمی‌توان نماز خواند و حتماً باید وضو نیز به آن ضمیمه شود.

مرحوم امام (ره) در ادامه فرموده است که شاهد بر سخن مذکور، واژه «قبل» و «بعد» است که در روایات به کار رفته است، به این معنا که عدم لزوم وضو، قبل و بعد از غسل، مربوط به تحقق ماهیت غسل است، یعنی برای تحقق غسل نیازی به وضو گرفتن قبل یا بعد از غسل نیست، پس وضو، برای تحقق غسل لازم نیست و این وضو به وضوی نماز ارتباطی ندارد در نتیجه، تحقق غسلی که شخص انجام می‌دهد بی‌نیاز از وضوست، لکن برای نماز، وضو لازم است و غسل غیر جنابتی که انجام شده است از وضو مجزی نیست.

مرحوم امام (ره) در ادامه فرموده است که اگر موثقه عمار ساباطی به کفایت غسل از وضو برای نماز کفایت می‌کرد [، به این معنا که برای نماز وضو لازم نباشد] باید راوی از امام (ع) این گونه سؤال می‌کرد که آیا غسل از وضوی نماز کفایت می‌کند؟ و اینکه راوی از کفایت غسل از وضوی نماز سؤال نکرده است، حاکی از این است که امام (ع) در صدد پاسخ از کفایت غسل از وضوی نماز نبوده است، بلکه امام (ع) فقط می‌خواسته بگوید که خود غسل بی‌نیاز از وضوست و تحقق آن به وضو نیاز ندارد، در حالی که اگر مسأله به این مربوط بود که آیا غسل از وضوی نماز نیز کفایت می‌کند و نیازی به وضو نیست باید راوی از کفایت غسل از وضوی نماز سؤال می‌کرد و اینکه راوی از آن سؤال نکرده است حاکی از این است که ضمیمه وضو به غسل، برای نماز خواندن، نزد او مسلم بوده است و راوی می‌دانسته است که شخص برای نماز نباید به غسل اکتفا کند و باید وضو نیز بگیرد و آنچه برای او مبهم بوده است که از آن سؤال کرده است این بوده است که آیا غسل به خودی خود محقق می‌شود یا در تحققش به ضمیمه وضو نیز نیاز دارد لذا از آن سؤال کرده است و امام (ع) در پاسخ فرموده است که قبل و بعد از غسل، وضو لازم نیست، یعنی غسل برای تحققش به وضو نیاز ندارد.

پس مشکل در رابطه با اصل غسل بوده است که راوی از آن سؤال کرده است و پاسخ امام (ع) نیز مربوط به خود غسل است و پاسخ امام (ع) بر کفایت غسل از وضوی نماز دلالت ندارد لذا اگر شخص بخواهد بعد از غسل نماز بخواند، واجب است که وضو نیز بگیرد و غسل او از وضو مجزی نخواهد بود.

مرحوم امام (ره) در ادامه فرموده است که روایاتی که بر بدعت بودن وضو، قبل یا بعد از غسل دلالت دارند نیز به خود غسل اشاره دارند، یعنی این روایات می‌خواهند بگویند که غسل در تحققش به ضمیمه وضو نیاز ندارد و قول به ضمیمه وضو، قبل یا بعد از غسل، به منظور اینکه غسل محقق شود و گفته شود که وضو برای تحقق غسل لازم است، بدعت است. پس این روایات به بدعت

بودن لزوم وضو برای نماز اشاره ندارند و اهل سنت نیز که گفته‌اند که قبل از غسل باید وضو گرفته شود، ضمیمه وضو به غسل را از باب فضیلت یا استحباب دانسته‌اند و لزوم وضو را از این باب که وضو در تحقق غسل، مؤثر است، ندانسته‌اند.

مرحوم امام (ره) در تأیید کلام خود روایاتی که بیان‌کننده کیفیت غسل‌اند را به عنوان شاهد آورده است چون در آن روایات اساساً سخنی از وضو نیامده است، در حالی که اگر تحقق غسل، به ضمیمه وضو به آن نیاز داشت باید در آن روایات به این مسأله اشاره می‌شد در حالی که در این روایات فقط از غسل سخن به میان آمده است و سخنی از وضو نیامده است بنابراین، روایات دال بر بدعت بودن وضو، قبل یا بعد از غسل، برای برطرف کردن شبهه‌ای است که برای روای پیش آمده بوده که آیا وضو در ماهیت غسل تأثیر دارد یا تأثیر ندارد و پاسخ امام (ع) این بوده است که وضو، قبل یا بعد از غسل [به منظور ماهیت بخشیدن به غسل] بدعت است و این روایات در مقام بیان کفایت یا عدم کفایت غسل از وضوی نماز نیستند.

ایشان در ادامه فرموده است که دو روایت ابن ابی عمیر [مرسله ابن ابی عمیر: عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «كُلُّ غُسْلٍ قَبْلَهُ وَضُوءٌ إِلَّا غُسْلَ الْجَنَابَةِ»؛ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُمَانَ أَوْ غَيْرِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «فِي كُلِّ غُسْلٍ وَضُوءٌ إِلَّا الْجَنَابَةَ»^۱] نیز ناظر به همین معناست که فقط غسل جنابت برای نماز به وضو نیاز ندارد و غسل‌های دیگر، برای نماز به وضو نیاز دارند، یعنی ماهیت همه غسل‌ها در تحققشان بی‌نیاز از وضو می‌باشند ولی اگر شخص بخواهد نماز بخواند، در صورتی که غسلی که انجام داده است غسل جنابت باشد، غسل او از وضوی نماز کفایت می‌کند و وضو لازم نیست ولی اگر غسل دیگری انجام داده باشد باید برای نماز وضو بگیرد.

بر این اساس روایت صحیح محمد بن مسلم [عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «الْغُسْلُ يُجْزِي عَنِ الْوُضُوءِ وَ أَىُّ وَضُوءٍ أَطَهَرَ مِنَ الْغُسْلِ»^۲] ناظر به بیان کفایت غسل از دخالت وضو در ماهیت غسل است، یعنی غسل ماهیت بی‌نیاز از وضوست.^۳ مرحوم امام (ره) در رابطه با روایت صحیح حکم بن حکیم [عَنْ حَكَمِ بْنِ حَكِيمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ غُسْلِ الْجَنَابَةِ إِلَى أَنْ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ يَتَوَضَّأُ وَضُوءَ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْغُسْلِ، فَضَحِكَ وَقَالَ: «وَأَىُّ وَضُوءٍ أَنْقَى مِنَ الْغُسْلِ وَأَبْلَغُ»^۴] فرموده است که این روایت [که نسبت به عدم شرطیت وضو برای غسل ظهور دارد] نمی‌تواند دلیل بر اجزاء غسل جنابت از وضو برای نماز باشد، بلکه دلیل کفایت غسل جنابت از وضوی نماز، کلام خداوند متعال در قرآن است که فرموده است: «...وَأِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا...»^۵؛ ... و اگر جنب باشید خود را تطهیر کنید [، یعنی غسل کنید]...^۶

پس با توجه به اشکالی که در دلالت صحیح حکم بن حکیم بر مدعا [اجزا غسل جنابت از وضوی نماز] وجود دارد، نیازی به تمسک به این روایت نیست، بلکه دلیل کفایت غسل جنابت از وضو برای نماز، آیه شریفه‌ای است که به آن اشاره شد.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۵، ص ۲۴۸، ح ۱.

۲. همان، ح ۲.

۳. همان، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۱.

۴. امام خمینی، کتاب الطهارة (ط - القدیمة)، ج ۱، ص ۱۵۴-۱۵۱.

۵. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۴، ص ۲۴۷، ح ۴.

۶. «المائدة»: ۶.